

Розділ II «Онтологія і Гносеологія»

Тема 1 «Проблема буття в філософії»

Онтологія (грец. *ontos* - єство, *logos* - вчення) - філософське вчення, яке досліджує сутність буття світу, глибинну основу (субстанцію) всього сущого - постійні і змінні властивості світу речей: матерія, рух, розвиток, простір, час, зв'язки, взаємодії, структури тощо.

Становлення філософії починалося саме з вивчення проблем буття.

Спочатку вся філософія намагалася зрозуміти суть буття, а вже потім розширила свій предмет і включила в себе гносеологію (вчення про пізнання), логіку та інші філософські питання.

Буття можна визначити як усе, що реально існує, як те, що існує як істинне, а не як видиме, як реальність, визначена незалежно від свідомості людини, як загальний спосіб існування людини.

Буття – це все те, що є, що існує – все!

Німецький філософ XX ст. М.Хайдеггер писав так:

«Буття – це присутність у часі.»

Проблема буття - це проблема сутності всього існуючого, а також проблема єдності світу як цілого.

Основні фірми (виміри) буття:

1. **Матеріально-предметне буття** - світ об'єктів, що сприймаються органами чуття і через них впливають на свідомість, мислення. Тут буття представлене як світ чуттєвих образів у конкретно-предметному вираженні. Це світ речей, конкретних ситуацій, світ діяльності зі створення предметів, перш за все, у трудовій, економічній, побутовій сферах. У матеріалістичної філософії - це світ матерії, «об'єктивної» реальності.

2. **Об'єктивно-духовне буття** - духовне життя людини в її соціальності: світ думок, наукових теорій, пізнання, світ духовних цінностей, світ філософії, світ емоцій, переживань, світ відносин, таких що існують реально як загальнолюдська культура, як «суспільна свідомість», як менталітет тієї чи іншої нації, суспільства.

3. **Громадсько-історичне буття (соціальне буття)** містить у собі як матеріальні, так і духовні елементи буття. Це реальні відносини в історичному часі: реформи, революції, війни, «переселення» народів, зміна влади і форм держави, поява і зникнення на карті нових країн, міст, цивілізацій і так далі.

4. **Суб'єктивно-особистісне буття (людське буття)** містить також матеріальний і духовний елементи, але це життєдіяльність вже конкретного індивіда з його неповторним індивідуальним досвідом, конкретними

особистісними проявами буття, що відбуваються тільки із даною людиною, і тим вже відрізняються від загальної течії життя.

Протилежністю буття є небуття або ніщо.

Небуття - відсутність, заперечення буття, неіснування взагалі, неіснуюча реальність, абсолютний початок усього сущого.

За Демокрітом небуття знаходиться серед буття, наповнюючи і пронизуючи його.

Складність осмислення «небуття», зазначена у свій час ще Парменідом, полягає в наступному: в загальному сенсі, небуття- це відсутність, проте опис відсутності має спиратися на якісь ознаки, а наявність ознак, у свою чергу, обумовлює наявність об'єкта опису. Таким чином, виникає парадокс наявності відсутності.

Предмети, явища навколишнього світу можуть знаходитися як в бутті (бути в наявності), так і в небутті (зовсім не існувати, бути відсутніми).

Приклади небуття: ще не народжені люди, не створені предмети; люди, речі, суспільства, які раніше були, а потім померли, зруйнувалися, зарах їх немає, вони в небуття.

Світ, у якому ми живемо і частиною якого ми є, - це матеріальний світ. Він містить у собі предмети та процеси, які перетворюються, виникають і зникають, відображаються в нашій свідомості та існують незалежно від неї. Жоден із цих предметів, взятий сам по собі, не може ототожнюватися з матерією, але вся їхня багатоманітність разом з їхніми зв'язками складає матеріальну дійсність. Усі ці характеристики знаходять конкретне вираження у формуванні та розвитку поняття про матерію.

Початкове поняття «матерія» ототожнювалось із конкретним матеріалом, з якого складаються тіла і предмети (камінь, вода, земля, дерево, глина тощо).

Узагальнюючи здобутки минулих часів, Арістотель у книзі «Метафізика» писав, що *«більшість перших філософів вважали початком усього лише матеріальні начала, а саме, те, з чого складаються всі речі, із чого, як першого, вони виникають і на що, як останнє, вони, гинучи, перетворюються, причому сутність хоч і залишається, але змінюється в своїх проявах, - це вони вважали елементом і початком речей.»*

Поширеним визначенням є таке.

Матерія - це філософська категорія для позначення об'єктивної реальності, що надана людині у її відчуттях, яку вона може і намагається пізнати, але при цьому матерія існує незалежно від самої людини.

Невідємним атрибутом матерії є її рух, як форма існування матерії.

Рух у найзагальнішому вигляді – це всяка зміна загалом.

Рух матерії абсолютний, тоді як всякий спокій відносний.

Рух, зміна - це внутрішньо зв'язана єдність буття і небуття, тотожності і відмінності, стабільності і плинності, того, що зникає, з тим, що з'являється. Рух, зміну можна осягнути лише в тому разі, коли розглядати його суперечливі сторони в єдності та взаємодії.

Якщо взяти до уваги лише одну його сторону і проігнорувати іншу, рух, зміна стануть незрозумілими. Такий же результат буде тоді, коли ми станемо розглядати їх не у взаємодії, а відокремлено. Бо рух — це суперечність, це уявлення про те, що тіло може рухатись лише тоді, коли воно знаходиться в даному місці і водночас у ньому не знаходиться.

Рух, зміна є такою єдністю протилежностей, коли вони взаємно передбачають одна одну, коли немає однієї без взаємозв'язку з іншою. Постійне виникнення й одночасне вирішення даної суперечності і є рухом. Останній, як відомо, є абсолютним, невід'ємним атрибутом усього сутнього. Тому слід вважати розвиток вищою формою руху і зміни, точніше сутністю руху, а рух можна визначити як будь-яку зміну явища чи предмета.

Історичний досвід людства, логіка пізнання світу переконують нас у тому, що **світ - це рухома матерія, а пізнання форм руху матерії неможливе без знання про простір і час.**

Простір і час - це філософські категорії, які відображають основні форми існування матерії.

Просторово-часові характеристики має будь-яке явище буття світу. Якщо простір є найзагальнішою формою сталості, збереження змісту об'єктивної реальності, то час - це форма його розвитку, внутрішня міра його існування та самознищення.

Простір - протяжність, вмістилище, в якому розташовані предмети і відбуваються події.

Простір – це порядок взаєморозташування тіл.

Час – вічна і незмінна тривалість

Кожна частинка світу має власні просторово-часові характеристики.

Спільність простору і часу полягає в тому, що вони є формами буття всіх предметів і процесів, які були, є і будуть в нескінченному світі..

Не лише події зовнішнього світу, але і усі почуття, думки відбуваються в просторі і часі.

Особливості простору – це три виміри: довжина, широта, висота, а особливості часу одна – напрямок від минулого через теперішнє до майбутнього.

Існування простору і часу не залежить від свідомості людини.

Так само як не можна повернутися в той самий час, так само не можна повернутися точно у теж саме місце простору (воно змінене часом).

Однак ще античні філософи зафіксували такий парадокс, якщо час подавати як єдність минулого, теперішнього і майбутнього, то його просто немає. Чому?

Тому о минулого вже немає! Майбутнього ще немає, а теперішнє являє собою нескінченну малу, невловиму малу між небуттям минулого і небуттям майбутнього.

Людська діяльність - це специфічно людська форма активного ставлення до світу, спосіб буття людини. Тварина теж активна, але змістом її поведінки є пристосування до природних умов життя, її дії визначені успадкованими біологічними особливостями й видовими ознаками. Поведінка тварини регулюється прямо інстинктами, а також набутими умовними рефлексами.

Людина не тільки й не просто пристосовується до природи, а й пристосовує природу до себе, перетворює її предмети так, щоб вони служили людським потребам; вона «олюднює» природу. І робить це в таких формах, такими способами, які створюються в процесі самої діяльності, розвиваються історично. Людина діє, спираючись на свої знання про предмети та явища, їхні властивості, причинні зв'язки, закономірності тощо; а самі ці знання вона здобуває, розширює, поглиблює завдяки діяльності.

Діяльність - залежно від того, що є її предметом, якого роду цінності нею створюються, - поділяється на матеріальну й духовну. Жорсткого характеру цей поділ не має; йдеться про те, що саме є провідним у цьому виді діяльності.

Отже, людська діяльність має свідомий, осмислений, цілеспрямований характер. Форми її різноманітні, вони залежать не тільки від властивостей самої людини, але й також - від властивостей тих предметів, з якими вона має справу. Форми і способи діяльності закріплюються в колективному досвіді. За своєю сутністю діяльність є соціальною. Люди виконують її або спільно, або

так, що діяльність окремої людини є певною частиною, ланкою діяльності суспільства.